

Adam A. Ostanek

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie
Instytut Organizacji i Zarządzania

**Targi Wschodnie we Lwowie i ich znaczenie polityczne
oraz gospodarcze dla miasta, regionu i Polski w świetle
„Kwestionariusza w sprawie Targów Wschodnich”
z 4 lutego 1928 roku**

Słowa kluczowe

Lwów, Targi Wschodnie, II Rzeczpospolita, kwestionariusz

Streszczenie

Targi Wschodnie odbywające się we Lwowie w latach 1921–1939 były nie tylko ważnym wydarzeniem gospodarczym, ale również politycznym. Odrodzone państwo polskie stanęło przed koniecznością wypracowania sobie w Europie pozycji kraju stabilnego oraz silnego. Tego typu wydarzenia służyły temu celowi. Z tego względu starano się, aby każda kolejna wystawa była lepsza od poprzedniej, dzięki czemu – szczególnie w oczach zagranicznych gości – Polska zyskiwała na wiarygodności. Prezentowany kwestionariusz datowany na 4 lutego 1928 roku dotyczy mocnych i słabych stron Targów Wschodnich. Zawiera także sugestie odnośnie do kierunków dalszego rozwoju wystawy. Dokument pochodzi z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie.

Choć Targi Wschodnie we Lwowie były, po Międzynarodowych Targach Poznańskich, największym tego typu wydarzeniem gospodarczym w II Rzeczypospolitej, to nadal nie doczekały się nawet pobieżnego opracowania¹. Wynika to oczywiście z pewnych oczywistych czynników. Przesunięcie granicy wschodniej i odebranie Polsce Lwowa w 1945 roku spowodowało, że po II wojnie światowej badania dotyczące ziem na wschód od nowej granicy były właściwie zakazane. Dzieje Targów Wschodnich, podobnie jak Targów Północnych w Wilnie czy Targów Wołyńskich w Równem, to historia, której ślady starano się zatrzeć.

Współczesne próby odtworzenia historii Targów Wschodnich we Lwowie są trudne. Wynika to przede wszystkim z tego, że dotycząca ich dokumentacja zachowała się tylko szczątkowo, a jedyne na czym można bazować w szerszym zakresie, to doniesienia prasowe. Materiały do dziejów Targów Wschodnich, choć wybrakowane i rozproszone po różnych zespołach archiwalnych, odnajdują się jednak. Często jest to wręcz dzieło przypadku, bo z takim mamy do czynienia również i w tej sytuacji.

Zachowany dokument to kwestionariusz dotyczący zagadnień związanych z działalnością Targów Wschodnich, który w 1928 roku przygotował Magistrat Miasta Lwowa. Autorami prezentowanego kwestionariusza, datowanego na 4 lutego 1928 roku, są członkowie Komitetu Obywatelskiego dla Popierania Targów Wschodnich. Jego celem było ustalenie, co należy do atutów dorocznej wystawy, gdzie tkwią jej słabe strony, w jaki sposób można przedsięwzięcie uczynić jeszcze bardziej efektywnym z pożytkiem dla kraju, regionu i miasta oraz, co bardzo ważne, co trzeba bezwzględnie zmienić.

Idea Targów Wschodnich zrodziła się w 1921 roku. Chciano za ich sprawą ożywić gospodarczo ten region kraju, jak również związać go bardziej z pozostałymi częściami Polski. Prace nad realizacją pomysłu były niezwykle dynamiczne. W dniu 3 kwietnia 1921 roku miało miejsce zebranie organizacyjne

---

¹ W obiegu funkcjonują jedynie prace o charakterze popularyzatorskim, vide: A. Nikodemowicz, *Targi Wschodnie we Lwowie*, „Cracovia – Leopoldis” 2011, nr 2, s. 5–7.

Komitetu Tymczasowego Targów Wschodnich, 16 kwietnia tego samego roku powołano spółkę Targi Wschodnie Spółka z o.o., a już 25 września 1921 roku, w obecności Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, otwarto pierwsze Targi².

Otwarcie I Targów Wschodnich przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego (1921). Źródło: Zbiory własne autora

Wystawa od samego początku cieszyła się dużym zainteresowaniem, choć początki oczywiście nie były najłatwiejsze. Szczególnie brak było właściwych obiektów, toteż lata 20. miały na budowaniu kolejnych budynków. Targi trwały zazwyczaj od 10 do 12 dni. Każdorazowo odbywały się we wrześniu, z wyjątkiem 1932 i 1933 roku, kiedy zorganizowano je czerwcu. Dla podniesienia ich rangi, uroczystego otwarcia zawsze dokonywał urzędnik szczebla ministerialnego bądź wyższego, jeśli była ku temu okazja i możliwość (tak, jak w 1921 roku).

² „Czas” 1921, nr 136, s. 2; „Dziennik Ludowy” 1921, nr 167, s. 4; „Kurjer Lwowski” 1921, nr 228, s. 3.

O rozmachu wystawy najlepiej świadczą liczby. Ilustrują one to, ilu wystawców w kolejnych latach prezentowało swój dorobek. Lata 20. były dla Targów zdecydowanie łaskawsze. Kryzys finansowy, jaki ogarnął świat w latach 30., odbijał się na Targach w postaci mniejszego zainteresowania wystawców i dopiero pod koniec lat 30. zauważalna jest tendencja wzrostowa w tym zakresie.

Tabela 1. Targi Wschodnie w latach 1921–1939

Targi	Terminy	Wystawcy	
		Krajowi	Zagraniczni
I	25 IX–3 X 1921 r.	1246	411
II	5–5 IX 1922 r.	1608	244
III	5–17 IX 1923 r.	1188	324
IV	5–15 IX 1924 r.	1130	352
V	5–15 IX 1925 r.	1053	357
VI	5–15 IX 1926 r.	1262	246
VII	4–15 IX 1927 r.	1117	398
VIII	2–12 IX 1928 r.	1132	470
IX	7–19 IX 1929 r.	955	480
X	2–16 IX 1930 r.	1182	301
XI	5–17 IX 1931 r.	918	148
XII	18 VI–3 VII 1932 r.	908	139
XIII	3–18 VI 1933 r.	531	113
XIV	1–16 IX 1934 r.	778	123
XV	31 VIII–15 IX 1935 r.	861	150
XVI	5–15 IX 1936 r.	848	131
XVII	4–16 IX 1937 r.	895	263
XVIII	3–13 IX 1938 r.	1168	494
XIX	2–12 IX 1939 r.	–	–

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „Gazeta Lwowska” za lata 1921–1939; A. Biedrzycka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, Kraków 2012.

Targom Wschodnim starano się cały czas nadawać charakter nie tylko ogólnopaństwowy, ale także międzynarodowy, co też – trzeba przyznać z perspektywy czasu – udało się. Wystawa bardzo szybko stała się symbolem Lwowa i Małopolski Wschodniej, toteż wykorzystywana były również politycznie. Kilukrotnie dochodziło do prób sabotowania Targów oraz niszczenia obiektów należących do spółki, przy czym w 1929 roku miały miejsce najbardziej spektakularne działania. Wybuchło wówczas kilka niewielkich bomb, które zniszczyły wnętrza paru budynków oraz raniły kilka osób. Działania takie podejmowali nacjonaści ukraińscy, którym zależało na zyskaniu w ten sposób rozgłosu międzynarodowego³.

Jako ciekawostkę warto dodać, że przy okazji Targów organizowano również inne przedsięwzięcia. Przykładowo, we wrześniu 1926 roku została zorganizowana pierwsza ogólnopolska Wystawa Budowlana. W jej Komitecie zasiedli prezydent Lwowa Józef Neumann, wiceprezydent Leonard Stahl oraz wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej Jan Rucker⁴.

Z wystawą wiązano wiele nadziei – tak ekonomicznych, jak i politycznych. Sukces ekonomiczny miał się przełożyć na poprawę sytuacji materialnej państwa oraz dać impuls krajowej gospodarce. Efektem politycznym miało być stale zwiększające się zaufanie do państwa polskiego, jako stabilnego podmiotu prawa międzynarodowego. Nic więc dziwnego, że władze starały się każde kolejne Targi czynić lepszymi i atrakcyjniejszymi.

Prezentowany dokument dotyczący Targów Wschodnich to swego rodzaju kwestionariusz. Przechowywany jest w aktach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie. Jak wspomniano, jego odnalezienie, to dzieło przypadku, ponieważ przechowywany był w zespole Ligi Mor-

---

³ Szerzej: „Gazeta Lwowska” 1929, nr 207, s. 3; „Kurier Galicyjski” 2017, nr 17 (285), s. 26–27; A.A. Ostanek, *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017, s. 72–73, 76–77.

⁴ *Kronika. Pierwsza ogólnopolska wystawa budowlana we Lwowie*, „Architektura i Budownictwo” 1926, z. 5, s. 34.

Plakat reklamujący XIX Targi Wschodnie we Lwowie w 1939 roku.
Źródło: Zbiory własne autora

skiej i Kolonialnej we Lwowie. Poprawki stylistyczne w tekście ograniczono do niezbędnego minimum. Wszelkie ingerencje w treść dokumentu umieszczono w nawiasach kwadratowych. W uzasadnionych przypadkach rozwijano poszczególne nazwy własne w przypisach.

***

Komitet Obywatelski dla Popierania
Targów Wschodnich
We Lwowie, dnia 4 lutego 1928 [r.]
L. 851

W załączeniu przesyłamy stosownie do uchwały zapadłej na plenarnym posiedzeniu Komitetu dnia 11 stycznia br. odpis odpowiedzi udzielonej przez Komitet Obywatelski dla Popierania Targów Wschodnich Magistratowi Miasta Lwowa na kwestionariusz w sprawie Targów Wschodnich.

Komitet Obywatelski dla Popierania
Targów Wschodnich

Prezes
Dr Hucker

Generalny Sekretarz
Dr Jasiński

- 1) W jaki sposób można by spotęgować dotychczasowe wyniki Targów Wschodnich ku pożytkowi kraju i miasta?

W uwagach zamieszczonych przy następnym pytaniach staramy się przedstawić pewien program dalszej działalności Targów Wschodnich, który zdaniem naszym powinien się przyczynić do wydatnego spotęgowania dotychczasowych wyników Targów. W tym miejscu natomiast pragniemy zwrócić uwagę jedynie na pewną zasadniczą sprawę, którą mieliśmy już sposobność poruszyć w memoriale z dnia 5 listopada 1927 r[oku] N.13870. Sądzymy mianowicie, że zasadniczym warunkiem reformy działalności Targów jest koniecz-

ność uregulowania stosunku gminy do instytucji Targów i uszanowanie ich sytuacji finansowej. Uważamy jednakże, że o ile chodzi o kwestię stosunku gminy do Targów, to rzecz ta wymaga jeszcze gruntownej dyskusji. W tym celu ponawiamy prośbę wystosowaną do JW Pana Komisarza Rządu⁵ o zwołanie konferencji z udziałem Rady Nadzorczej, Dyrekcji Targów Wschodnich⁶, tudzież Komitetu Obywatelskiego, na której można by sprawę tę poddać omówieniu dla dojścia do pewnych konkretnych rezultatów.

Poza tym musimy zwrócić uwagę, że Targi Wschodnie musi otoczyć opieką także Państwo, co powinno się wyrażać między innymi w stałej corocznej subwencji dla tej instytucji. Prócz tego opieka Rządu nad Targami powinna się wyrażać w specjalnych ulgach przewozowych, przywozowych i celnych.

Niemniej Targi Wschodnie dla realizacji swych zamierzeń muszą pracować w ścisłym oparciu się o społeczeństwo. Dla uzyskania tego oparcia i utrzymania ścisłego kontaktu między Targami a sferami gospodarczymi i społeczeństwem zawiązał się właśnie Komitet Obywatelski dla Popierania Targów Wschodnich, który żywi niepłonną nadzieję, że uda mu się spełnić jego zadanie i tym samym współpracować nad dalszym rozwojem Targów. Przy tej sposobności musimy zaznaczyć, że współpraca społeczeństwa z Zarządem Targów przedstawia dla nich pierwszorzędne znaczenie, jak to wykazuje przeszłość. Gdy mianowicie Targi w pierwszych latach swego istnienia były oparte o społeczeństwo, działalność ich szła w znacznie żywszym tempie, podczas gdy następnie w miarę pewnej izolacji od społeczeństwa zaczęło słabnąć tempo rozwoju. To też Komitet Obywatelski postanowił właśnie nawiązać i zacieśnić poufnie te węzły współpracy ze społeczeństwem, jakie miały miejsce w pierwszych latach działalności Targów.

---

⁵ Od 31 VIII 1927 r. do 27 IX 1928 r. funkcję tę pełnił Jan Strzelecki (1886–1944) – samorządowiec, działacz społeczny i socjalistyczny. Studiował prawo na Uniwersytecie Wileńskim, a następnie na Uniwersytecie w Lipsku, w czasie I wojny światowej był nauczycielem szkół średnich w Sandomierzu, od 1922 r. związany był z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, pracując m.in. jako członek Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, komisarz aprowizacyjny Górnego Śląska oraz przewodniczący Komisji Międzyministerialnej dla spraw Zagłębia Dąbrowskiego.

⁶ Funkcję dyrektora Targów Wschodnich pełnił Henryk Grosman.

- 2) Czy uwzględniając dotychczasowe warunki pracy Targów Wschodnich oraz środki materialne jakimi Targi Wschodnie dotąd rozporządzały, dotychczasowa działalność ich jest zadowalająca?

Wobec przeciągającego się stanu nieregulowanych stosunków handlowo-politycznych z Sowietami Targi Wschodnie nie były w możności zrealizowania dotąd swego naczelnego zadania, dla jakiego zostały one zorganizowane, tj. ułatwienie pośrednictwa w handlu z Rosją i to tak w kierunku transportowym z Polski, jak i tranzytowym. Ta zasadnicza przyczyna – niezależna od Zarządu Targów – pokrzyżowała szeroko zakrojone plany i zaciążyła nad dalszą działalnością i dalszym rozwojem tej instytucji. W szczególności fakt ten w szerokich kołach gospodarczych poniekąd zdyskredytował – zresztą niesłusznie – tę instytucję i spowodował pewną rezerwę i zniechęcenie, które tym silniej wystąpiło, ile że rzucona myśl zorganizowania Targów Wschodnich wywołała zrazu powszechny aplauz i zainteresowanie tak u miejscowego społeczeństwa lwowskiego, jak i w kołach przemysłowo-handlowych w kraju. Równocześnie z tym osłabieniem zainteresowania dla Targów Wschodnich wyłoniła się dla nich nowa trudność – a mianowicie kwestia finansowa. Targi Wschodnie zorganizowane w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o bardzo nieznacznym kapitale zakładowym, w którym większość udziałów posiadała gmina, nie były należycie alimentowane środkami finansowymi ze strony gminy, tak że doczesna kampania targowa musiała być prowadzona przy nader szczupłych środkach obrotowych, które nie pozwalały na rozwinięcia odpowiedniej propagandy. Należyta zaś propaganda tak drogą prasową, jak i we wszelki inny sposób była tym potrzebniejsza wobec opisanego na wstępie nastroju, jaki w stosunku do Targów Wschodnich wytworzył się u sfer gospodarczych. Tak więc Zarząd Targów Wschodnich stanął istotnie przed trudnym problemem, w jaki sposób utrzymać tę instytucję skoro z jednej strony zawiodły ich naczelne zadania i ich zasadnicza atrakcja, a z drugiej trzeba się było borykać na każdym kroku z kłopotami pieniężnymi.

Jeżeli wreszcie jest mowa o trudnościach, wśród jakich Targi dotąd pracowały to nie można przejść do porządku dziennego nad wpływem naszej polityki handlowej na działalność Targów.

W szczególności w r[oku] 1925 niemal na kilka dni przed rozpoczęciem Targów, a więc, gdy wszelkie przygotowania do kampanii były ukończone i eksponaty, tak z kraju, jak i zagranicy były już na miejscu, zostały wydane rozporządzenia o zakazach przywozu, tak że wystawcy zagraniczni nie mieli możliwości zawierania transakcji na Targach. Fakt ten wywołał bardzo niekorzystne wrażenie i wystawcy byli przykro dotknięci, że zaprasza się ich do wzięcia udziału w Targach, a równocześnie nie daje się im możliwości zawierania transakcji. Fakt ten odbił się ujemnie na udziale zagranicy w latach następnych, zwłaszcza że kontyngenty przywozowe dla Targów były udzielane w niewystarczających ilościach, a poszczególni wystawcy zagraniczni mieli w związku z reglamentacją przywozu liczne trudności i przykrości.

Stosownie do tego rodzaju warunków handlowo-politycznych, Zarząd Targów Wschodnich musiał zupełnie zmienić politykę targową, przy czym trzeba stwierdzić, że w wytworzonej sytuacji i przy uwzględnieniu niesłuchanie skąpych środków finansowych uczyniono bardzo wiele, tak, że w ramach zaistniałych możliwości i warunków dotychczasowych ich działalność przyniosła dużo dodatnich rezultatów.

W szczególności niezaprzeczoną zasługą Targów Wschodnich jest przyspieszenie procesu unifikacji gospodarczej tej połaci kraju z innymi dzielnicami Rzeczypospolitej. Należy bowiem zauważyć, że skoro zawiodły nadzieje związane z rozwojem handlu z Sowiecami, Zarząd Targów Wschodnich postanowił zwrócić w swej działalności tym baczniejszą uwagę na konieczność ułatwienia produkcji krajowej ekspozycji na tutejszy rynek. W rezultacie tej polityki niejedna fabryka krajowa z odległych dzielnic Rzeczypospolitej drogą udziału w Targach wchodziła w kontakt z tutejszymi kołami handlowymi, tutaj zakładała swój oddział czy zastępstwo i znajdowała na tutejszym rynku zbyt dla swych produktów, wypierając produkty zagraniczne. W związku z tym działem działalności Zarząd Targów Wschodnich zainicjował dział wystawowy, organizując od czasu swego istnienia szereg wystaw.

Równocześnie z działalnością zmierzającą do ułatwienia krajowej produkcji na tutejszy rynek, Zarząd Targów Wschodnich rozwinął w ramach organizacji targowej dział rolniczy, ze szczególnym

uwzględnieniem działu budowlanego. Dział rolniczy dla tutejszej polaci kraju, która ma charakter rolniczy, a która została doszczętnie zniszczona wskutek wojny, przedstawiał bardzo poważne znaczenie i niewątpliwie przyczynił się do poprawy stosunków rolnych.

Wreszcie nie można pominąć milczeniem ogólnego znaczenia Targów Wschodnich dla państwa i miasta. W szczególności należy podnieść, że Targi Wschodnie, były doskonałym środkiem propagandy naszych stosunków gospodarczych zagranicą, tak że niewątpliwie w tym kierunku oddały one nierównie lepsze usługi aniżeli nie zawsze skutecznie i celowo prowadzona prasowa propaganda zagraniczna.

O ile zaś chodzi o miasto, to znaczenie Targów dla Lwowa Komitet Obywatelski starał się wykazać w memoriałach przedłożonych dotąd JW Panu Komisarzowi.

Jeżeli się więc uwzględni naszkicowany wyżej stan rzeczy i szczupłe środki finansowe, jakimi Targi dotąd rozporządzały należy stwierdzić, że ich dotychczasowa działalność była dodatnia.

- 3) Czy kierunki rozwoju Targów Wschodnich w okresie [od] 1921 do 1927, ich specjalne metody i działy (wystawa rolnicza, drogową, spożywcza, higieniczna, sportowa, komunikacyjna, dział hodowlany), dały rezultaty dodatnie?

Rozpatrując pytanie, czy urządzenie wystaw specjalnych przez Targi Wschodnie leżało w naturalnym kierunku ich rozwoju i przyniosło tymże korzyści, musimy się zastanowić przede wszystkim nad charakterem Targów i wystaw i różnicami między tymi dwoma różnymi od siebie imprezami.

Wystawa w znaczeniu ogólnym jest przeglądem dorobku osiągniętego na polu wytwórstwa, organizacji, kultury, sztuki itp. w pewnej poprzedzającej wystawę epoce, wskutek tego wystawa zawiera typowe eksponaty, tzw. obiekty wykonane ze specjalną starannością, tak aby mogły korzystnie świadczyć o wysokich kwalifikacjach wytwórcy i być w ten sposób ustawione, aby na oglądającego [sic!] wywarły możliwie najlepsze wrażenie.

W przeciwieństwie do tego Targi są instytucją czysto kupiecką obliczoną w swoim założeniu i przeprowadzeniu na to, aby w jak najszerszej mierze zbliżyć producenta do konsumenta i ujawnić moż-

liwie największe wyniki transakcji handlowych zawartych w czasie Targów. Z tego wynika, że Targi nie gromadzą i nie powinny gromadzić typowych eksponatów, tzn. rzeczy robionych na pokaz, przeciwnie, będąc niejako pokazem próbek towarowych, powinny gromadzić i rzeczywiście gromadzą towar normalny, tzn. taki, jaki stale jest wytwarzany i jaki będzie w razie zawartej transakcji dostarczony. O ile wystawa dbać musi o wykwintne przedstawienie eksponatów, przy czym reklama kupiecka jest rzeczą drugorzędną, a nawet niedopuszczalną, to przeciwnie Targi mogą pominąć piękne arrangement⁷, byle towar wystawiony bił w oczy, zaś obsługa stanowiska stała na wysokości zadania, umiała klientelę ściągnąć i należycie poinformować.

Na temat dalszych różnic między targami a wystawami dałoby się jeszcze dużo powiedzieć, sądzymy jednak, że uwypuklone powyżej szczegóły wystarczą do określenia różnic obu imprez.

O ile zatem postawimy zasadnicze pytanie, czy urządzenie wystaw specjalnych łącznie i w obrębie Targów jest celowym, to musimy odpowiedzieć, że raczej nie, ponieważ esencjonalne różnice powyżej przytoczone mogą szkodzić obu imprezom i dezorientować publiczność, która nie będzie mogła zdać sobie sprawy, gdzie się kończą targi, a gdzie zaczyna wystawa.

Do oświadczenia tego należy jednak dodać pewną korekturę. Pomieszczenie obok siebie Targów i wystaw byłoby wtedy naprawdę niestosownym, gdyby na ogół różnice między nimi były nadzwyczaj ostro przeciągnięte. Tak jednak nie jest.

W pewnych działach mianowicie same Targi Wschodnie nie są targami, lecz raczej mają charakter reprezentacyjnej wystawy, jak np. w dziale przemysłu górnośląskiego, kopalnianego, który chyba nie powodowany widokami handlowymi obsyła targi, lecz w celach wystawowych, co zresztą okazuje się w nadesłanych kolosalnych bryłach węgla, w wykazach statystycznych, itp. Taki sam charakter miał dział Dóbr Państwowych i Ministerstwa Komunikacji, a choćby Zarządu Monopoli Państwowych. Na odwrót wystawy, które pomieszczone były w obrębie Targów różniły się od targów względnie] odcinały od nich tylko linią demarkacyjną, oznaczającą przynależność pewnych pawilonów do wystawy, innych zaś do Targów, przy czym

---

⁷ *Arrangement* (fr.) – rozmieszczenie, aranżacja.

na wystawie, jednej i drugiej (higienicznej, spożywczej, rolniczej na wystawie inwentarzy), handel odchodził co najmniej tak żywo, jak na przyległych Targach. Ponieważ więc różnice między targami a wystawami zacierają się, nie można bezwzględnie uznać, że urządzenie wystaw łącznie z targami jest rzeczą niewskazaną.

Dotychczas zorganizowane wystawy w każdym razie spełniły swe zadanie, ożywiając bardzo ruch na Targach przez to, że swoją specjalnością ściągnęły tę publiczność, która nie mając takiej atrakcji może zupełnie Targów by nie zwiedziła; szczególnie można to powiedzieć o wystawach drogowej, budowlanej i komunikacyjnej, które (szczególnie ta ostatnia) będąc naprawdę poważnymi wystąpieniami, ściągnęły z okazji odbywających się łącznie z tymi wystawami zjazdów inżynierskich pokaźne ilości obcych do Lwowa i na Targi.

Pozostają do omówienia wystawy względnie czasowe i przedmiotowo ograniczone krótkie targi nasienne i wystawa sportowa. Tutaj należy się oświadczyć bezwzględnie za najszerszym ożywieniem tego rodzaju działalności Targów. Przede wszystkim urządzenie targów choćby krótkotrwałych, ale specjalnych, gromadzących wprawdzie nieliczną ilość interesantów, ale interesantów naprawdę zainteresowanych przedmiotem targu, a wskutek tego przybywających z góry powziętą decyzją robienia transakcji, jest bardzo pożytecznym i powinno być przez Targi intensywnie rozszerzane, ponieważ Targi posiadając do tego rodzaju przedsięwzięć odpowiedni aparat i doświadczenie, mogą takie targi względnie wystawy rzeczywiście dobrze zorganizować i przeprowadzić.

W kraju nie mamy specjalistów wystawowych, których np. Niemcy liczą poważny zastęp i gdzie kwestia urządzenia wystaw jest powierzana specjalnym biuram, które jak rok długi, przerzucając się z miasta do miasta i z jednego tematu wystawowego na drugi, przynoszą wszędzie swoją głęboką znajomość technicznych szczegółów urządzania wystaw, znajomość rynku, umiejętność finansowania itp. przyczyniając się tym wszystkim do sprężystej organizacji i powodzenia wystaw. Tego rodzaju stałym miejscem zajmującym się kwestią wystawową mogłaby być bezsprzecznie z wielkim pożytkiem Targi Wschodnie, a zatem pierwsze próby zrobione w latach ubiegłych należy uznać jako pożyteczne i zachęcić Targi do dalszego postępowania w tym kierunku.

Na końcu zauważyć należy, że pod względem stałości, rozmiarów, wykwintu wystawienia i umiejętnego zestawienia eksponatów, najwyższą stała wystawa komunikacyjna w roku 1927, nie wiele ustępowały jej wystawa drogowa i budowlana w roku 1926, przy czym wystawy te miały rzeczywiście czysto wystawowy charakter, podczas kiedy najwyższy ruch handlowy wykazywała i najlepiej była odbierana wystawa spożywcza w roku 1926.

4) Jakże zauważono zasadnicze braki i niedomagania?

Dotychczasowe braki i niedomagania w działalności Targów Wschodnich można podzielić na dwie grupy, a mianowicie braki natury rzeczowej i natury technicznej, przy czym tak jedne, jak i drugie, należy przypisać przede wszystkim niedostatecznym kapitałom obrotowym, względnie inwestycyjnym.

O ile chodzi o braki rzeczowe, należy wymienić następujące: dla braku odpowiednich środków finansowych w dużej mierze chromała propaganda i to tak w kraju, jak i zagranicą, jakkolwiek należyta propaganda jest podstawowym warunkiem normalnej działalności tego rodzaju instytucji. W związku zaś z brakiem odpowiedniej reklamy i propagandy Targi utraciły poniekąd charakter targowy, tak że zasadniczy zarzut, jaki im z wielu stron stawiano, był ten, że zeszyły one do roli wystawy, podczas gdy na czele ich zadanie tj. ułatwienie przeprowadzania transakcji handlowych zeszyło do roli drugorzędnej. Wprawdzie w niektórych działach wystawcy przeprowadzili podczas Targów Wschodnich duże transakcje, ale w wielu działach skarżyli się na zupełny brak kupców. W związku znow z brakiem kupców na Targach Wschodnich wystawcy zniechęcali się, gdyż nie widzieli realnych korzyści z udziału w Targach. Z drugiej strony kupcy, którzy zjeżdżali się na Targi skarżyli się, że przemysł nie jest należycie na Targach reprezentowany, tak, że przyjazd na Targi nie przynosi korzyści, gdyż poszczególne działy przemysłu nie dawały należytego przeglądu produkcji i nie przedstawiały korzystnego wyboru dla porównań i tym samym zawierania transakcji. Tak więc brak odpowiedniej reklamy i propagandy i odpowiednio rozwiniętej sieci zastępców i akwizytorów w kraju i zagranicą wypaczył do pewnego stopnia charakter Targów Wschodnich i ich linię rozwojową.

W związku z osłabieniem zainteresowania w stosunku do Targów Wschodnich u wielkiego i średniego przemysłu, wśród wystawców targowych zaczęła przeważać większość drobnych firm przemysłowych, a nawet lwowskich detalicznych, tak, że Targi zaczęły przybierać niepożądany charakter jarmarczny. Te zaś firmy drobniejsze, biorące udział w Targach, zaczęły na szeroką skalę uprawiać sprzedaż detaliczną, co u kupców przybywających na Targi w poważnych celach handlowych, wywoływało ujemne wrażenie o powadze tej instytucji. Na plan pierwszy wybijała się bowiem sprzedaż detaliczna. Ponadto Zarząd Targów pod wpływem konieczności był zmuszony dla zdobycia środków finansowych starać się o możliwie tłumny udział zwiedzających, aby drogą sprzedaży biletów wstępu pokryć swe wydatki. W związku z tym kupcy żalili się, że tłumnie zwiedzająca publiczność utrudnia zawieranie transakcji handlowych.

Braki w reklamie i propagandzie pociągnęły za sobą wreszcie ten ujemny fakt, że na czoło wystawców wysuwała się Małopolska wraz z detalicznymi handlami podczas, gdy reszta Polski nie była należyście reprezentowana.

Brak środków finansowych zmuszał też Zarząd Targów do takiej kalkulacji opłat za stoiska, która by umożliwiała możliwie wysokie dochody. Skarżono się więc, że opłaty za stoiska są zbyt wygórowane i że wobec tego firmy przemysłowe nie mogły każdorocznie brać udziału w Targach.

Jako więc zasadniczy brak natury rzeczowej należy podkreślić przede wszystkim utratę charakteru targowego tej instytucji, a więc wypaczenie jej celów i zadań.

Jako braki natury technicznej należy wymienić na pierwszym miejscu pewien chaos w rozmieszczeniu eksponatów. Zarząd Targów czynił wiele wysiłków w kierunku przeprowadzenia zasady podziału eksponatów na grupy branżowe, jednakże wysiłki te nie odniosły rezultatu w całej pełni, a to ze względu na to, że Zarząd Targów nie rozporządza wszystkimi pawilonami na placu targowym. Niektóre mianowicie pawilony są własnością banków, które umieszczają w nich przedsiębiorstwa przez siebie finansowane i tym sposobem łamią zasadę branżowego podziału.

Wielką niedogodnością dla klientów jest brak odpowiedniego budynku administracyjnego. Dotychczasowe pomieszczenie Za-

rządu Targów urąga najprymitywniejszym zasadom; w lokalach administracyjnych panuje skutkiem tego w czasie kampanii chaos i zamieszanie tak, że cierpi tym bardzo organizacja całej obsługi targowej, a zwłaszcza służby informacyjnej. Wystawcy nie mają odpowiednich lokali, gdzie mogliby zawierać transakcje jak w ogóle jakiegos wygodnego miejsca, które by im umożliwiała ściślejszy kontakt z klientelą. Wreszcie Zarząd Targów nie rozporządza odpowiednią salą reprezentacyjną, gdzie mogłyby się odbywać konferencje i posiedzenia.

Wspomnieć też należy, że pewna konieczna dorywczość w rozbudowie Targów nie pozwoliła na wypracowanie i konsekwentne przeprowadzenie planu budowlanego, tak że dziś zachodzi konieczność przeprowadzenia rekonstrukcji i przebudowy pawilonów.

Wymienione wyżej braki należy przypisać – jak już wspomniano przede wszystkim trudnościom finansowym, w jakich się Targi znajdowały i znajdują.

5) Jakie są przyczyny tych niedomagań i sposoby usunięcia ich?

W odpowiedzi na pytanie pod 4) Komitet Obywatelski sprecyzował swe stanowisko co do przyczyny przedstawionych niedomagań i braków. W szczególności Komitet Obywatelski wyraził wyżej przekonanie, że wszystkie te braki należy przypisać przede wszystkim kwestii finansowej. To też za kardynalny warunek dalszego rozwoju Targów Komitet Obywatelski uważa uregulowanie i uszanowanie podstaw finansowych tej instytucji.

Przed wszystkim musimy zaznaczyć, że przynajmniej przez szereg najbliższych lat Targi nie zdołają pracować na zasadach samowystarczalności, tak że jako instytucje użyteczności publicznej muszą i będą musiały apelować o wydatną pomoc do gminy i do państwa. Wydatna i stała coroczna subwencja ze strony gminy i państwa będzie więc zasadniczym warunkiem dalszej działalności Targów. Określenie wysokości tej subwencji dzisiaj na szereg lat naprzód nie jest rzeczą łatwą.

Jak już podaliśmy do wiadomości JW Pana Komisarza w memoriale dnia 5 stycznia br. Nr 388 na kapitał obrotowy na najbliższą kampanię potrzebują Targi natychmiast kwoty około 200 000 zł. Poza

tym dla rozszerzenia swej działalności Targi są zmuszone już w tym roku zwrócić się do gminy o subwencję w kwocie zł 300 000.

- 6) Jakie zmiany w zakresie działalności, w jej metodach i kierunkach byłyby dla dalszego rozwoju Targów Wschodnich pożądane?
- 7) Jakie nowe zadania należy postawić Targom Wschodnim?
- 8) Jakie środki są wskazane, by Targom Wschodnim zapewnić możliwość jak najszerzego w każdej mierze rozwoju a) w stosunku do rynku wewnętrznego, b) w stosunku do zagranicy?

Ze względu na to, że powyższe trzy pytania łączą się ze sobą organicznie Komitet uważa za wskazane odpowiedzi na nie ująć w jedną całość.

Przed wszystkim Targi Wschodnie, zorganizowane pod auspicjami handlu z Rosją, muszą zawsze pamiętać o swej przewodniej idei, aby w odpowiednim czasie tj. gdy stosunki handlowe z Sowietami wejdą na normalne tory ułatwić pośrednictwo w handlu ze Wschodem. Do tego czasu Targi Wschodnie muszą wyszukiwać coraz to nowe zadania, aby przetrwać obecne niekorzystne warunki i w odpowiedniej chwili posiadać gotowy aparat targowy.

Pamiętając o tej naczelnej idei, Targi Wschodnie muszą i nadal utrzymać swój dotychczasowy charakter, a mianowicie targów ogólnych i międzynarodowych. W tych zaś ramach ogólnych, opartych zasadniczo na dotychczasowych zasadach, powinna być przeprowadzona pewna zmiana metod, przy czym zależy rozróżnić – jak to słusznie czyni kwestionariusz – działalność w stosunku do rynku wewnętrznego i zagranicznego.

O ile chodzi o działalność w stosunku do rynku wewnętrznego Targi Wschodnie powinny sobie postawić za zadanie w dalszym ciągu ułatwianie produkcji krajowej ekspansji na rynek Wschodniej Małopolski i Wołynia. Bez przeszkody można powiedzieć, że możliwości zbytu są na tej polaci kraju po prostu nieograniczone, a to wobec pewnego zacofania tych ziem w stosunku do innych dzielnic Rzeczypospolitej. W tym kierunku Targi drogą zasięgania periodycznych informacji, jakie należałoby zbierać u tutejszych kupców, powinny ba-

dać chwilowe nastroje i odczuwać potrzeby konsumpcyjne tutejszych ludności i na tej podstawie zainteresować w każdym roku jakąś specjalną gałąź przemysłu i zachęcić ją do gremialnego udziału w Targach. Tym sposobem w ramach Targów ogólnych można by co roku urządzać targ specjalny np. targ włókienniczy, chemiczny, artykułów żelaznych, maszyn rolniczych itp. itp. Dla należytego wykorzystania sprzętu, jaki Targi powinny przedstawiać dla tutejszego rynku zbytu, konieczna będzie bardzo gruntowna propaganda. W szczególności po całej Polsce powinna być rozsiana sieć odpowiednio sprawnych akwizytorów i musiałaby być prowadzona bardzo intensywna propaganda w prasie, w formie plakatów, ulotek itp., a to dla zainteresowania afer przemysłowych. Równocześnie bardzo intensywną propagandą należałoby prowadzić w sferach kupieckich Małopolski Wschodniej i Wołynia. W ogóle dla pozyskania kupiectwa tej połaci kraju Zarząd Targów powinien pozostawać w ścisłym kontakcie z odnośnymi organizacjami kupieckimi i informować je periodycznie o postępach i pracach przygotowawczych do każdej kampanii. Na ściągnięcie możliwie największej ilości kupujących Zarząd Targów powinien położyć specjalny nacisk, aby Targi znów mogły nabrać właściwego dla nich charakteru. W tym miejscu należy podkreślić, że łącznie z całokształtem odpowiedniej propagandy Zarząd Targów powinien utrzymywać żywe stosunki z organizacjami gospodarczymi w całym kraju, informować się u nich o potrzebach przemysłu i handlu. Żądać od nich wskazówek przy organizowaniu kampanii targowych, a wreszcie wspólnie z nimi prowadzić odpowiedni dział informacyjny. O ile chodzi o wytyczenie pewnych metod organizacyjnych, należy zwrócić uwagę na konieczność pewnej segregacji wystawców. Należałoby mianowicie zreorganizować stosowany system przyjmowania w charakterze wystawców firm drobnych, a zwłaszcza detalicznych. W szczególności należałoby dla firm drobniejszych zorganizować specjalny dział na pewnym zamkniętym terenie targowym tak, aby udział firm tych nie osłabiał powagi Targów i nie wypaczał ich charakteru. Na tym zamkniętym i ograniczonym terenie mógłby być nawet organizowany do pewnego stopnia jarmark. Nie uchodzi jednakże, aby w tych samych pawilonach obok bardzo poważnych firm przemysłowych grupować firmy drobne, gdyż fakt taki w wysokim stopniu dezorientuje kupującego.

Niezależnie od akcji targowej należałoby w dalszym ciągu prowadzić odpowiednio zorganizowany dział wystawowy i to bądź w zakresie firm krajowych, bądź zagranicznych. W szczególności dział wystawowy powinien dążyć do tego, aby od czasu do czasu dawać generalny podgląd na produkcję całego kraju w pewnej branży, a z drugiej strony powinien on mieć znaczenie poniekąd wychowawcze, aby tutejszym sferom przemysłowym ewentualnie przedstawić nowe prądy i nowe metody organizacyjne w przemyśle zachodnio-europejskim. Np. w odniesieniu do uzdrowisk, które w Małopolsce Wschodniej mają wielkie awanse rozwoju, a które jak wiadomo są w wielkim zaniedbaniu, można by zorganizować wystawę turystyczno-hotelarską, aby dać przegląd tego rodzaju urządzeń zagranicą i zachęcić zainteresowane jednostki do zastosowania ich w praktyce na naszym terenie i tym samym podnieść charakter naszych uzdrowisk. Tego rodzaju przykłady można by znaleźć znacznie więcej tak, że w najbliższych latach aż do złożenia się stosunków handlowych z Sowietami można by w każdym roku wyszukać pewną specjalną atrakcję z działu wystawowego. Przy tej sposobności należy zauważyć, że organizacja wystawy jako takiej wymaga od inicjatorów zgrupowania względnie zobrazowania możliwie pełnego danego działu produkcji. W przeciwnym razie wystawa osiąga rezultat gdyż czyni fałszywe wrażenie, że dany dział produkcji nie jest należycie rozwinięty. Dlatego też przy organizacji wystaw należy postępować ze szczególną energią, a równocześnie ostrożnością, aby nie wywoływać ujemnych skutków. W szczególności, o ile akcja przygotowawcza wykaże, że nie można liczyć na pełny udział danej grupy produkcji, należałoby unikać określania danej imprezy słowem „wystawa”.

W łączności z działem targowym i wystawowym powinien być w dalszym etapie przeprowadzony i rozbudowany dział rolniczy, ze szczególnym uwzględnieniem działu hodowlanego. Wprowadzona na ostatnich Targach giełda zbożem powinna być nadal kontynuowana. Giełda zbożowa na Targach powinna uzyskać znaczenie pierwszorzędnej placówki dla przeprowadzenia transakcji zbożowych.

O ile chodzi o politykę targową w stosunku do zagranicy, to zdaniem naszym – powinna się ona upierać na następującej zasadzie: Do udziału w Targach w charakterze wystawców powinno się przy-

ciągać przede wszystkim te działy przemysłu, które w kraju nie są reprezentowane i takie, które nadawałyby się do reeksportu z Polski. Równocześnie w miejsce Sowietów, które chwilowo nie wchodzi w rachubę jako rynek zbytu, należałoby Targami Wschodnimi zainteresować Bałkany, Rumunię i Bliski Wschód. Dotychczasowa propaganda targowa na tych terenach była zupełnie niedostateczna. Z krajów tych przyjeżdżały dotąd na Targi Wschodnie oficjalnie wycieczki i deklaracje, ale natomiast nie zauważono okrężnych kupców tamtejszych, którzy by na Targach przeprowadzali transakcje. Tereny te dotąd zaniedbane można by z wielką korzyścią dla gospodarstwa krajowego zainteresować Targami Wschodnimi. Jest to rzecz niesłychanej wagi, a jednorazowy już udział kupiectwa z Bliskiego Wschodu i Bałkanów na Targach przekonałaby w sposób niewątpliwy krajowe sfery przemysłowe o celowości tej inwestycji. Kwestie zainteresowania kupiectwa zagranicznego w powyższych państwach można by ewentualnie prowadzić w porozumieniu z Państwowym Instytutem Eksportowym, który w odnośnej akcji niewątpliwie udzieliłby swego wydatnego poparcia. W ogóle z Instytutem Eksportowym należałoby wejść w ścisły kontakt przy organizacji działu eksportowego na Targach Wschodnich. Na razie, a mianowicie w br. należałoby szczególnie zainteresować Targami kupiectwo rumuńskie. Ze względu na położenie geograficzne Polski i Rumunii i ich strukturę gospodarczą, Rumunia może przedstawiać pierwszorzędny rynek zbytu dla polskiej produkcji. Jak jednakże wykazuje doświadczenie i statystyka stosunki handlowe polsko-rumuńskie są jeszcze dalekie od odpowiedniej intensywności. Kreowanie w ostatnich tygodniach konsulatu rumuńskiego we Lwowie może bardzo ułatwić całą akcję. W tym celu należałoby wejść też z nim w ścisły kontakt.

W swej polityce dotyczącej handlu zagranicznego Targi już obecnie powinny zająć się sprawą przygotowania stosunków handlowych z Sowietami. W szczególności Targi Wschodnie są powołane do tego, aby zająć się organizacją udziału naszych sfer przemysłowych w charakterze wystawców na targach sowieckich. Planowa akcja w kierunku organizacji działu przemysłu polskiego w targach rosyjskich przy pomocy Targów Wschodnich przyczyniłaby się z jednej strony do powolnego wprowadzania produktów polskich na rynki sowieckie, a z drugiej strony byłaby wobec polskich sfer przemysłowych do-

wodem, że Targi Wschodnie pilnują problem handlu z Sowietami, co wywołałoby dla nich niewątpliwie nastrój przychylny.

- 9) Należyte ujęcie tych dwóch kierunków akcji, a mianowicie zainteresowanie krajów Bliskiego Wschodu i organizacja udziału przemysłu w targach sowieckich, dałaby niewątpliwie pewne mocne postawy dla działalności i rozwoju Targów Wschodnich.

Zarząd Targów Wschodnich równocześnie z akcją zmierzającą do zainteresowania Targami Bliskiego Wschodu, nie powinien zaniedbywać krajów zachodnio-europejskich. Gdy jednakże przy ekspansji na Wschód powinna być brana pod rozwagę kwestia eksportu wyrobów gotowych, to w kierunku do ziem zachodnio-europejskich Targi powinny spełniać zadania targów surowcowych. W szczególności w tym celu należałoby w odpowiednich porach roku organizować specjalne targi surowcowe jak np. targ drzewny, targ lnu i konopi, targ chmielowy itp. itp. W staraniach o utrzymanie międzynarodowego charakteru Targów Wschodnich należałoby wejść w kontakt z organizacjami gospodarczymi poszczególnych państw w sprawie budowy ich własnych pawilonów na terenie targowym. Budowa kilku takich pawilonów podniosłaby w wysokim stopniu prestige⁸ Targów i zapewniła im udział zwartych grup zagranicznych.

Jak widać z powyżej rzuconych myśli działalność Targów Wschodnich można by jeszcze w znakomity sposób uzupełnić z wielkim pożytkiem dla całego Państwa, jak i dla naszego miasta. Dla osiągnięcia tych celów konieczne są jednakże silne podstawy finansowe, które umożliwiłyby organizację świadomej i celowej propagandy i reklamy. Nie należy się bowiem łudzić, aby przy dzisiejszym stanie finansowym te wyżej nakreślone cele i nowe zadania dały się skutecznie.

- 10) Jakie stanowisko powinny Targi Wschodnie zająć wobec innych targów w Polsce i za granicą?

Zdaniem Komitetu przy obecnej strukturze gospodarczej Polski obecnie istniejące Targi, a to Targi Wschodnie i Targ Poznański, czynią

---

⁸ *Prestige* (fr.) – prestiż.

zadość potrzebom tak, że nie zachodzi wcale konieczność stwarzania nowych organizmów targowych. Raczej należy sądzić, że organizacja nowych targów poza już istniejącymi wypaczy linie i wytyczne naszej polityki targowej i może wyrządzić dotkliwe szkody istniejącym organizacjom.

O ile chodzi o stosunek do istniejącego już Targu Poznańskiego, to powinien on polegać na koordynacji akcji i wysiłków. W odpowiedzi pod 6), 7), i 8) staraliśmy się wykazać, w jakich kierunkach powinna pójść praca Targów Wschodnich. Naszkicowany tam plan zdaniem naszym nie tanguje⁹ w zupełności kierunków działalności Targu Poznańskiego. W szczególności bowiem Targ Poznański poza pewnymi zadaniami w stosunku do rynku wewnętrznego może również placówką dla naszej ekspansji eksportowej. Różnica leży w kierunkach tej ekspansji. Gdy mianowicie Targi Wschodnie powinny ułatwić ekspansję na wschód, to Targ Poznański na zachód.

Trudniej już mówić o kooperacji Targów Wschodnich z Targami zagranicznymi. W tej dziedzinie nasuwa się konieczność uzgodnienia do pewnego stopnia terminów odbywających się targów. Należy np. zwrócić uwagę, że mniej więcej w tym samym czasie, w którym odbywają się Targi Wschodnie mają miejsce targi wiedeńskie i targi praskie. Nie ulega wątpliwości, że zbieg tych terminów w dużej mierze jest szkodliwy, zwłaszcza dla Targów Wschodnich, jako mniej znanych w Europie. Byłoby więc rzeczą ze wszech miar pożądaną dla Targów Wschodnich o ile udałoby się dając do porozumienia z wymienionymi wyżej targami co do terminów ich kampanii.

11) Jakie inwestycje rzeczowe uważa W Pan dla Targów Wschodnich za niezbędne na przyszłość?

W odpowiedzi na pytanie pod 4) zwróciliśmy już uwagę na dotkliwy brak odpowiedniego budynku administracyjnego na Targach. To też jako jedną z poważniejszych inwestycji uważamy budowę takiego budynku. Ponadto zwróciliśmy już wyżej uwagę, że pewna dorywczosć w budowlach wywołana szczupłymi środkami finansowymi

---

⁹ Tangować – z łac. *tangere* – dotknąć. Tu w rozumieniu występowania rozbieżnych, niestykających się, kierunków działania.

wymaga obecnie przeprowadzenia rekonstrukcji względnie przebudowy licznych pawilonów. Wreszcie należy zwrócić uwagę, że np. w r[oku] 1927 szereg zgłoszeń musiano odrzucić ze względu na brak miejsca i że szczególnie dział automobilowy skarżył się na brak należytego pomieszczenia. Z tego by wynikało, że zachodzi potrzeba budowy nowych pawilonów oprócz już istniejących. Jesteśmy jednakże zdania, że udzielanie odpowiedzi na powyższe pytanie mogłoby nastąpić po komisyjnym zbadaniu obecnego stanu budowli na Targach zwłaszcza, że plan targowy wymaga także szeregu drobnych zupełnie rekonstrukcji względnie inwestycji (np. lepsze ograniczenie od parku itp.)

Jeżeli już mowa o kwestii pawilonów i dalszej ich rozbudowy musimy zauważyć, że de facto obecny plac targowy już jest zabudowany względnie wykorzystany, tak że nie wiele jest tam miejsce do budowy nowych pawilonów. To też należałoby dla dalszej rozbudowy Targów przeznaczyć część dawnego toru wyścigowego aż do wału kolejowego na Persenkówce.

W związku ze sprawą pawilonów należy jeszcze zwrócić uwagę na jedną okoliczność. Według obecnych norm pawilony wybudowane przez zarząd Targów przechodzą na własność gminy już po upływie 12 lat. Jest to okres stosunkowo bardzo krótki i nakłada na Targi pewne ciężary finansowe, a to w formie czynszu, jakie Targi będą musiały płacić gminie za wynajem budynków. Zdaniem naszym byłyby więc wskazana pewna rewizja tych norm, a to w kierunku przedłużenia terminu, po upływie którego budynki wystawione przez Targi miałyby przechodzić na własność gminy.

- 12) Jakie kapitały są potrzebne na tę inicjatywę, z jakich źródeł można by je uzyskać i jakie byłoby ich zabezpieczenie?

Ponieważ Komitet Obywatelski na poprzednie pytanie wyraził przekonanie, że potrzebne inwestycje mogą być ustalone dopiero na podstawie komisyjnego ułożenia programu budowlanego, nie jesteśmy w możności podać kwoty potrzebnej na ten cel.

O ile chodzi o źródła, z których wydatki inwestycyjne miałyby być pokryte, to sądzimy, że na kapitały potrzebne na inwestycje powinna się złożyć specjalna subwencja gminy i Rządu. Poza tym należałoby wziąć pod rozwagę zaciągnięcie dłuższo terminowej

pożyczki z gwarancją gminy. Wreszcie należałoby też rozważyć kwestię podwyższenia kapitału zakładowego przy udziale społeczeństwa, co jednak wymagać będzie nieco dłuższego czasu.

Adam A. Ostanek

Bibliografia

Prasa

- „Czas” 1921.
- „Dziennik Ludowy” 1921.
- „Gazeta Lwowska” za lata 1921-1939.
- „Kurier Galicyjski” 2017.
- „Kurjer Lwowski” 1921.

Opracowania

- Album pamiątkowe miasta Lwowa z okazji „Targów Wschodnich”,* słowo wstępne, M. Turski, przedm. J. Gela, Lwów 1921.
- Biedrzycka A., *Kalendarium Lwowa 1918-1939*, Kraków 2012.
- Kronika. Pierwsza ogólnopolska wystawa budowlana we Lwowie, „Architektura i Budownictwo”* 1926, z. 5.
- Nikodemowicz A., *Targi Wschodnie we Lwowie, „Cracovia - Leopoldis”* 2011, nr 2.
- Ostanek A.A., *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017.

Adam A. Ostanek

Institute of Organization and Management
Military University of Technology in Warsaw

The Eastern Trade Fair in Lviv and Its Political and Economic Significance for the City, the Region and Poland in the Analysis of the *Questionnaire on the Eastern Trade Fair Dated 4 February 1928*

Keywords

Lviv, Eastern Trade Fair, Second Polish Republic, questionnaire

Summary

The Eastern Trade Fair held in Lviv between 1921 and 1939 was an event of not only economic but also political importance. The reborn Polish state was faced with the need to establish itself as a stable and strong European country. Such events were held just to this end. For this reason, great efforts were made to ensure that each subsequent fair was better than the last, thanks to which Poland was gaining in credibility, especially in the eyes of foreign visitors. The presented questionnaire, dated 4 February 1928, concerns the strong and weak points of the Eastern Trade Fair, and presents suggestions regarding the directions of its further development. The document was retrieved from the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv.

Адам Останек

Институт Организации и Менеджмента
Военная техническая академия

Восточные торги во Львове и их политическое и экономическое значение для города, региона и страны в свете «Анкеты про Восточные торги» от 4 февраля 1928 г.

Ключевые слова

Львов, Восточные торги, довоенная Польша, анкета

Резюме

Восточные торги, которые проходили во Львове в 1921–1939 гг. были не только важным экономическим, но и политическим событием. Возрожденное польское государство нуждалось в создании имиджа стабильной и сильной европейской страны. Подобные мероприятия служили этой цели. По этой причине прилагались все усилия, чтобы

каждая очередная выставка была лучше предыдущей, благодаря чему – особенно в глазах иностранных посетителей – Польша зарабатывала уважение. Представленная анкета от 4 февраля 1928 года касается достоинств и недостатков Восточных торгов. В ней содержатся также рекомендации относительно дальнейшего развития выставки. Документ хранится в Центральном государственном историческом архиве Украины во Львове.

Adam A. Ostanek

Institut für Organisation und Management
Technische Militäarakademie

Die Ostmesse in Lemberg und ihre politische und wirtschaftliche Bedeutung für die Stadt, die Region und Polen im Lichte des „Fragebogens zur Ostmesse“ vom 4. Februar 1928

Schlüsselworte

Lemberg, Ostmesse, Zweite Republik, Fragebogen

Zusammenfassung

Die Ostmesse 1921-1939 in Lemberg war nicht nur ein wichtiges wirtschaftliches, sondern auch politisches Ereignis. Der wiedergeborene polnische Staat sah sich der Notwendigkeit gegenüber, eine stabile und starke Position in Europa aufzubauen. Veranstaltungen dieser Art dienten dem oben genannten Zweck. Aus diesem Grund wurde darauf geachtet, dass jede Ausstellung besser als die vorherige sein sollte, wodurch Polen – insbesondere in den Augen ausländischer Gäste – an Glaubwürdigkeit gewann. Der vorliegende Fragebogen vom 4. Februar 1928 befasst sich mit den Stärken und Schwächen der Ostmesse. Sie enthält auch Vorschläge in Bezug auf die Richtung der weiteren Entwicklung der Ausstellung. Das Dokument stammt aus dem Zentralen Staatlichen Historischen Archiv der Ukraine in Lemberg.